

Universitatea „Ovidius” Constanța

Școala doctorală de Teologie

Domeniul: Teologie

PĂRINTELE ARSENIE BOCA

PROMOVAREA UNEI SLUJIRI MISIONARE

A DIALOGULUI ȘI A REÎNNOIRII SPIRITUALE

teză de doctorat

Conducător științific: Pr. prof. dr. Vasile NECHITA

Doctorand: Pr. Mihai-Daniel VOICU

Constanța, 2018

Cuprins

Argument.....	p. 4
Introducere.....	p. 6
I.CONTEXTUL INTERBELIC ȘI RELAȚIILE DINTRE CELE DOUĂ BISERICI ROMÂNEȘTI.....	p. 16
1.1.Starea politică a Ardealului și rezolvarea problemelor bisericești.....	p. 20
1.2.Încercări de refacere a unității religioase a românilor ardeleni până în 1918.....	p. 25
II.INFLUENȚA SOCIETĂȚII INTERBELICE ASUPRA PERSONALITĂȚII PĂRINTELUI ARSENIE BOCA.....	p. 40
2.1.Locul nașterii, școala primară și liceul.....	p. 41
2.2.Studiile univesitare și întâlnirea cu ierarhul vizionar – Mitropolitul Nicolae Bălan....	p. 48
III.ACTIVITATEA MISIONARĂ LA MĂNĂSTIREA BRÂNCOVEANU – SÂMBĂTA DE SUS.....	p. 55
3.1.Stricăciunile aduse mănăstirilor și bisericilor neunite de generalul Bucow.....	p. 56
3.2.Tunderea în monahism a Părintelui Arsenie Boca.....	p. 61
3.3.Ieromonahul Arsenie Boca – povătuitor duhovnicesc al mulțimilor venite la Mănăstirea Brâncoveanu.....	p. 65
3.4.Catehizarea tinerilor și a viitorilor slujitori ai Altarului străbun.....	p. 72
3.5.Activitatea de revigorare ortodoxă prin Asociația „Oastea Domnului” ..	p.80
3.6.Sfatul duhovnicesc, ajutorarea și spovedirea celor din rezistența anticomunistă.....	p.90
3.7.Ecourile activității misionare desfășurată de Părintele Arsenie Boca.....	p. 113
IV.PLÂNGEREA MĂNĂSTIRII SILVAȘULUI PREFĂCUTĂ ÎN RAZĂ DE SPERANȚĂ ORTODOXĂ.....	p. 131
4.1.Părintele Arsenie Boca și activitatea misionară desfășurată la Mănăstirea Prislop.....	p. 134
4.2.Reînvierea unui important focar de credință și închinare străbună.....	p. 138
4.3.Lacrimile de tristețe transformate în lacrimi de bucurie pentru închinători și pelerini...	p. 144
4.4.Mănăstirea și rolul ei misionar în viziunea Părintelui Arsenie Boca.....	p. 148
V.PROMOVAREA DIALOGULUI ÎNTRE ROMÂNII ORTODOCȘI ȘI CEI UNIȚI CU ROMA.....	p. 154

5.1.Îndemnuri adresate credincioșilor din satele cu comunități foste greco-catolice.....	p. 156
5.2.Sfaturi duhovnicești pentru cei din mănăstiri foste greco-catolice.....	p. 166
5.3.Considerații teologice privind poziția greco-catolicilor în dialogul ortodox-romano-catolic	p. 187
5.3.1.Încercări de reunire înainte și după Unirea din 1918.....	p. 188
5.3.2.Cum s-a ajuns la <i>reunificarea</i> celor două Biserici românești.	p. 194
5.3.3.Atitudinea episcopilor greco-catolici față de actul de la 21 octombrie 1948....	p. 198
5.3.4.Toți preoții reveniți au fost sinceri față de Biserica Ortodoxă Română?.....	p. 208
VI.TEME ȘI ASPECTE PASTORAL-MISIONARE ÎN PREDICILE ȘI SCRIERIULE	
PĂRINTELUI ARSENIE BOCA.....	p. 218
6.1.Despre cunoașterea și iubirea lui Dumnezeu.....	p. 219
6.2.Despre credință, mântuire și responsabilitate creștină.....	p. 229
6.3.Despre Sfintele Taine.....	p. 242
6.4.Despre post și rugăciune.....	p. 258
6.5.Despre Sfânta Cruce și smerenia creștină.....	p. 265
6.6.Despre căsătorie și obligațiile familiale.....	p. 273
6.7.Despre viața în Hristos, moarte și înviere.....	p. 286
6.8.Despre vorbire și tăcere.....	p. 297
Concluzii.....	p. 306
Bibliografie.....	p. 312

Argument

Am ales acest subiect dat fiind interesul deosebit manifestat în ultima vreme față de personalitatea harismatică și de slujirea Părintelui Arsenie Boca, concretizat în apariția câtorva teze de doctorat și a numeroase articole și studii. Acest fapt a determinat o analiză destul de amănunțită a scrierilor Părintelui Arsenie – în frunte cu *Calea Împărăției* – sau a celor atribuite marelui duhovnic, numit adeseori *sfântul Ardealului*, așa cum consemnau lucrătorii Securității încă din perioada în care se afla la Mănăstirea Prislop.

În demersul de față mi-am propus să analizez, pe lângă reînnoirea duhovnicească pe care a propus-o – printr-o deasă practicare a Tainei Spovedaniei și prin primirea Sfântei Euharistii – și promovarea dialogului intercreștin – în special a celui ortodox-greco-catolic, care din păcate a fost întrerupt după împărtășirea fostului Mitropolit Nicolae al Banatului cu unii slujitori uniți cu Roma – ca o formă de afirmare a unității creștinilor dreptslăvitori din Transilvania.

Nu mai puțin am căutat să acord atenție slujirii pastoral-misionare desfășurată de marele duhovnic în parohiile foste greco-catolice – astăzi o parte dintre acestea aparținând Bisericii Unite cu Roma, adică devenite catolice de rit grec – dar și contribuția sa la renașterea unor mănăstiri ortodoxe – Sâmbăta de Sus și Prislop – după o perioadă de încercare în a fi transformate în centre de propagandă greco-catolică și, din nefericire, de părăsire, atunci când acest plan a eșuat.

Să nu uităm că Părintele Arsenie Boca provine dintr-o familie mixtă: tatăl a fost greco-catolic, iar mama ortodoxă. Cele spuse sau înfăptuite de el trebuie privite ca provenind din interiorul acestei realități destul de puțin accesibilă celor din afara arealului transilvan, așa cum spune și secuiul Nagy Attila, citându-l pe profesorul său Szilagy N. Sandor: Anumite mesaje religioase – ca și unele culturale, spirituale sau sociale – „dincolo de Carpați acestea pot fi înțelese total diferit de cum le-am intenționat noi.”¹

Desigur, ținând cont de toate acestea, trebuie să spun că în cercetarea acestei teme am întâmpinat multe dificultăți; din acest motiv a trebuit să apelez la mărturiile arhivistice, la contribuțiile unora care au cercetat mărturiile păstrate în Arhiva Arhiepiscopiei Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, în Arhiva fostei Securități, precum și în memoria celor care l-au cunoscut.

Un loc important l-au ocupat contribuțiile Părintelui Florin Duțu, publicate sub îngrijirea editorială a Editurii Floare de Colț din București, căruia și pe această cale îi aduc mulțumirile care se cuvin. Unele dintre sugestiile sale s-au concretizat în cele prezentate în paginile prezentului proiect de teză de doctorat, întocmit în vederea obținerii titlului de doctor în Teologie.

¹ Cf. *Meditațiile unui secu*, în „Certitudinea”, nr. 12/2018, p. 2.

Introducere

În anul 2017 s-au împlinit 320 de ani de la începutul presiunilor făcute din partea Imperiului habsburgic pentru unirea românilor ortodocși din Ardeal cu Biserica Romei. De fapt, acestea începeau odată cu alegerea lui Atanasie Anghel în demnitatea de Mitropolit al Transilvaniei; acest început fiind marcat de ceea ce – datorită iezuitului Ladislau Baranyi – putem numi a fi scrisoarea adresată de acesta împăratului de la Viena, imediat după întoarcerea în Ardeal, prin care se declară „unit cu sfânta Biserică romano-catolică.”

Nu ne propunem să analizăm corectitudinea acestui fapt – care este mai mult unul politic, deși are consecințe destul de grave pentru unitatea spirituală a românilor ardeleni – cât mai ales relațiile dintre cele două Biserici – neunită și unită – în susținerea năzuințelor naționale ale tuturor românilor, care nu se bucurau de aceleași drepturi pe care le aveau ceilalți locuitori ai Transilvaniei; nu doar din cauză că erau ortodocși, din moment ce puține privilegii li s-au acordat chiar și celor uniți cu Biserica Romei.

La cumpăna dintre secolele XVII-XVIII, mai ales după victoria austrieșilor asupra turcilor – încheiată la 16 februarie 1699 – Ardealul a fost dobândit de către habsburgi, în urma presiunilor politice o parte din Biserica românilor se va uni cu Roma, cu condiția ca – așa cum se scria într-un act de unire – „pre noi și rămășițele noastre dinu obiceiului Besearicii noastre a Răsăritului să nu se clintească, ci toate țărămoniile, sărbătorile, posturile, cumu până acum, așa și de acum nainte să fimu slobozi a le ținea, după calendariulu vechiu.”

Astfel, sub Mitropolitul Atanasie Anghel, hirotonit – după obicei – de Climent al Adrianoplei, Auxentie al Sofiei și de Neofit al Sevastiei, după ce a semnat că va păzi „câte tocmeale ce are scaunul Ungrovații, neschimbate”, adică toate „canoanele și hotărârile sfintelor săboare și ale Sfinților Părinți” se va împlini acest act care va rupe Biserica românească în două. Actul de unire pune la începutul unei noi Biserici, de fapt al unei episcopii care era supusă Romei ca una din „mădulărie ceștii Bisearici sfinte.”

Amintitul act a fost pecetluit de iscăliturile protopopilor Hațegului, Inidorii, Sas-Sebeșului, Blajului, Călatei, Caței, Nimigei, Bistriței, *Hoportei*, Orăștiei, Gimalului, Lăpușului, Armeniului, Chioarului, Colunului, Mohului, Racoviței, Săliștei, cei doi de Făgăraș, cei din Ilia, din Vinț, din Uifalău, din Gurghiu, din Țichendial, din Beghiș, din Leapindea, din Șieut, din Simihaiu, din Silvaș, din Ohaba, din Cugir, din Călin, din *Kora*, *Săcal*, *Keza* și încă unul; „cei mai mulți protopopi, fără hotar sigur al puterii lor, preoți de sat, care – pentru bani – purtau un titlu mai mare decât al popilor obișnuiți.”²

Chiar dacă se arată în actul de unire ca nimic să nu se schimbe, într-o copie în latină care a fost înaintată Curții de la Viena se arată că unirea s-a făcut necondiționat; ortodocșii

² N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, volumul II, ediție îngrijită și prefată de I. Opreșan, Ed. Saeculum, București, 2016, pp. 21-22.

recunoscând toate învățăturile romano-catolice. Acest șiretlic va fi dat la iveală odată cu documentul „descoperit abia în anul 1879, în Biblioteca Universității din Budapesta. Împăratului i-au înaintat numai traducerea latinească a actului, care era falsificată.”³

Cum arăta însuși Atanasie, unirea presupunea păstrarea a „toată legea noastră, slujba Besearecii, leturghia și posturile să stea pe locu”; la care se adăuga aceea ca Atanasie vlădica să fie lăsat „în pace”, adică *nehărbutăluit*. Din asta reiese că se urmărea în primul rând un interes material, în timp ce nu este ascunsă neîncrederea față de aceia cărora „le întind mâna spre unire și o mai mare iubire pentru rosturile îndătinat, de care în ruptul capului nu se pot despărți”; este vorba de rânduielile vechi ale Bisericii Ortodoxe „în care trăise neam de neamul lor, luptându-se – cu puterea sau cu vicleșugul – pentru păstrarea lor, ca fiind cea mai sigură scară spre Dumnezeu și *spăsenia sufletelor*.”⁴

Din păcate, această unire cu Roma avea să împartă Ortodoxia românească din Transilvania în două; se va vorba de *cele două străni ale Bisericii românilor*. Iar când cele promise de Biserica Romei nu au fost respectate, au apărut numeroase tendințe de a rupe această unire. Nu trebuie să uităm și faptul că „vestea unirii umplu de mânie pe nobilii calvini ai Ardealului”, care pierdeau „un număr mare de iobagi, care – în veșmânt preoțesc – îndeplineau aceleași sarcini și făceau aceeași robotă ca și țăranii ceilalți.”⁵ De aceea, unele dintre aceste revolte ar fi putut avea și un tăinuit sprijin al lor; asta nu aduce nici o diminuare faptului că majoritatea celor care au acceptat unirea – așteptând o îmbunătățire a situației lor materiale – era nemulțumită.

Ceea ce este cu totul de neacceptat e că Mitropolia Ardealului a devenit – prin unire – o episcopie sufragănă a Arhiepiscopiei romano-catolice maghiare de Esztergom; adică a fost transformată Biserica dreptslăvitoare din Transilvania într-un rit al Bisericii Romei, iar pierderea autonomiei a fost însoțită de o vădită deznaționalizare a românilor. Ca semn văzut al acestei duble umiliri este faptul că Atanasie a fost rehirotonit preot și episcop după ritul romano-catolic, iar printr-un act – semnat la 7 aprilie 1701 – a fost constrâns să rupă „orice legături cu Mitropolitul Ungrovlahiei și cu domnul Țării Românești”.⁶

La 5 iulie 1701 Constantin Brâncoveanu va trimite o scrisoare brașovenilor prin care îi îndemna să rămână în dreaptăcredință: „Înțeles-am că și părinții de la Făgăraș și alți creștini pravoslavnici, iarăși asemenea nimic nu s-au lunecat cu firea, ce ș-au păzit cinstea Legii sale, care și de aceasta mult ne-am bucurat, măcar că așa li s-au căzut a și face, de vream ce noi acea sfântă besearecă o am ridicat și o am făcut cu acea nădejde că o închinăm Preasfințitei săborniceștii a Răsăritului Besearicei și cât va fi prân puțință preoții și creștinii lăcuiorii, de acea

³ Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., București, 2006, p. 322.

⁴ *Ibidem*, p. 22.

⁵ *Ibidem*, p. 23

⁶ Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, p. 323.

pravoslavie să nu să lipsească și noi iar zicem, ciu ceia ce ne va fi prin putință a-i căuta și a-i păzi nu vom lipsi. Aciasta acum și Dumnezeu pururea să vă fie într-ajutor.”⁷

De aici înțelegem că Brașovul și Țara Bârsei – desigur și Țara Făgărașului – nu au primit unirea, rămânând „sub oblăduirea duhovnicească a mitropoliților Ungrovlahiei.”⁸ Cea dintâi răscoală – după alte frământări – a fost cea din 1711, când un anume Vasile și fratele său Petru „au reușit să strângă laolaltă pentru o declarație solemnă în favoarea legii vechi”, pe care o semna însuși Atanasie. În soborul ținut în iulie 1711, protopopii „declarau deschis că au fost înșelați. De aceea, au semnat un act – împreună cu Atanasie – prin care abjurau unirea.”⁹ Numai la intervenția cardinalului Kolonici, a guvernului și a lui Gabriel Hevenessi va reveni „asupra acestei iscălituri”, înainte de a muri în 1712.¹⁰

Iar urmașul său, Ioan Giurgiu Patachi – „nobil din părțile Dobâței, școlar al iezuiților din Cluj, Viena și din Roma, doctor în Teologie, misionar al catolicismului roman” – va pecetlui această nedorită și contestată unire a ortodocșilor români cu Roma. Deși ales în ianuarie 1715, a fost confirmat de papa abia în 1721; adică după ce – în 1714 – „s-au dărâmat din temelie toate clădirile fostei Mitropolii românești din Alba Iulia.”¹¹

Mitropolia ortodoxă din Alba Iulia – construită de Mihai Viteazul – a fost dărâmată, pentru a fi construită noua cetate. Se întemeie o episcopie a românilor uniți la Făgăraș; sediul acesteia fusese ales a fi în „biserica brâncovenească a Sf. Nicolae, unde se așează în august 1723”; adică tocmai pentru a contracara opoziția la unire a românilor din această parte a țării. La rândul lor, maramureșenii „nu voiau să-l recunoască însă, ținând ca urmaș al lui Iosif Stoica¹² și al lui Serafim de Petrova pe un alt ortodox, Dosoftei.”¹³ Situația nu era prea calmă nici în alte ținuturi transilvane și bănățene.

Din păcate – după 1729 – numai „bisericele brâncovenești din Ocna Sibiului, din Poiana Mărului și Sâmbăta de Sus, pe moșiile lui Brâncoveanu”, precum și „cea din Porcești, a lui Matei Basarab, putură sluji pentru adăpostirea Ortodoxiei. Numărul preoților din tot Ardealul – este vorba de „patru sute de preoți potrivnici unirii sau bănuți de credință față de Ortodoxie” – care nu au venit să ia *poucenie* de la Făgăraș, vor fi cei care vor susține credința poporului.”¹⁴ De fapt, trebuie să spunem că „marea majoritate a poporului n-a aflat însă nimic despre vreo schimbare a legii.”¹⁵

⁷ Dr. Sterie Stinghie, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei (1700-1783)*, volumul I, Brașov, 1901, p.16.

⁸ Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, p. 324.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, volumul II, p. 41.

¹¹ Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, p. 337.

¹² Acest ierarh a avut sediul la Mănăstirea „Sfântul Mihail” din Perii Maramureșului, pe Tisa.

¹³ N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, volumul II, pp.43-44.

¹⁴ *Ibidem*, p. 46.

¹⁵ Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, p. 324.

Despre această credință nestrămutată consemna în *Antologhionul sau Mineiul ales pe scurt* (1702- 1715), tradus în românește de Popa Chirilă de Aciua – veramegea Sătmăruului: „Noi, românii, cari simtem în aceste ținuturi amestecați printre alte limbi, simtem ca trâmbița, de o răsuflă și nu-i înțelegem glasul ei; așa și tocmealele svinților le audzim într-altă limbă... și niciunu folos nu luoâmu, iarăi alte limbi au de știu toată Scriptura în limba loru, adecă cumu-s sârbii, rușii, grecii, iară – după aceia, jeluind și ai noștri spre înțelesulu sloveniei – au întorsu multu den cartea slovenească pre limba noastră cea rumâniască, cu îndemnaria milostivului Dumnedeu; și de acmu încă avem nedejde să ni se înmulțască Scriptura pre limba noastră.”

El amintește că – atunci când se ocupa cu traducerea în românește – *ezoviții, papistașii* „se străduiau” să surpe „Sionul cel de la Răsăritu”, pentru „dăinuirea căruia se roagă scriitorul.”¹⁶ După cum putem ușor observa adversitatea față de unire este un fapt care avea motive să neliniștească pe autoritățile bisericești și politice, deoarece – pe an ce trecea – se dovedea modul mișcesc în care a fost înfăptuit de propaganda catolică prin iezuiți.

Scaunul episcopal de la Făgăraș – care înlocuia unul efemer al unui episcop calvinizat – urmărea ca toți care n-au primit unirea, deoarece „Țara Făgărașului nu primi nici ea unirea, care se dăduse acum la iveală cu toate urmările ei de prefacere și de umilire”, adică cei care rămăseseră ortodocși să fie atrași spre această unire. În ciuda faptului că însuși Brâncoveanu „făcuse de o bucată de vreme o frumoasă biserică, isprăvită în 1698, și înzestrată cu privilegii de ctitorul ei.”¹⁷

Însuși vlădica Ioan-Inochentie Micu – sfințit ca Episcop unit de Făgăraș, la 25 octombrie 1730 – luptă „pentru drepturile întregului său neam românesc, pe care-l proclamă *cel mai vechiu* în țară, de pe vremea lui Traian încă stăpân pe aceste locuri”, fapt care îi va aduce în cele din urmă suspendarea; nu însă înainte de a fi primit – încă de la 1735 – „în locul Făgărașului și Gherlei, Blajul – vechi domeniu al principilor ardeleni, cu îndatorirea de a face o școală și o tipografie.”¹⁸

Nemulțumit că nu s-au respectat promisiunile făcute, el va declara unui comitet maghiar: „Eu cu poporul meu cu adevărat suntem și vom rămânea uniți, numai să ni se dea și nouă acele beneficii și imunități de care se bucură tot clerul romano-catolic”, deoarece „ne-am unit sub condiția de a obține acele beneficii și foloase.”¹⁹ La 6 iulie 1744 convoacă un sinod la Blaj, în cadrul căruia va pune o întrebare acuzatoare la adresa Bisericii Romei și a Curții imperiale: „Dacă toate câte s-au făgăduit românilor nu s-ar putea dovedi, mai voiesc ei să țină unirea sau se leapădă de ea?”

¹⁶ N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, volumul II, pp. 46-47.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 35-36.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 123-125.

¹⁹ Apud Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, p. 324.

Concluzia celor dezbătute în acel sinod era că „uniții văd că le-a mers mai bine până au fost ortodocși, decât le merge acum, căci aflau totdeauna scut la voievozii români... Și cu sprijinul acestora tot mai erau băgați în seamă, atât la Curtea regească, cât și în Principat (Principatul Transilvaniei, n.n.), ori pe altă cale erau ajutați.”²⁰ După ce merge la Viena, unde constată că nu este ascultat, ci amenințat a fi judecat de o comisie, pentru a răspunde unui număr de 82 de acuzații, pleacă la Roma; acolo „a fost silit să renunțe la scaunul de episcop în 1751.”²¹

O mișcare pentru apărarea Ortodoxiei – așa cum a fost moștenită dreapta credință de la părinți și străbuni – n-a posibil a fi oprită; „Ardelul se aprindea de răsccoală.” Episcopul Inochentie avea să se stingă la Roma, la 1768 – după ce în 1764 a mai fost ales ca episcop la Blaj cu 72 de voturi – spunând: „Nu pot să slujesc lui Dumnezeu, Care e adevăr, și să plac lumii, care e minciună.”²² Mucenicia lui dovedea adevărul că „nici iezuiți și nobilii catolici n-au urmărit prin uniație binele românilor, ci numai propriile lor interese. De aceea, rândurile celor ce acceptaseră uniația se făceau tot mai rare, marea majoritate a credincioșilor transilvăneni rămânând statornici în credința strămoșească.”²³

Iată cum prezintă Samuil Micu chipul luminos al acestui luptător ierarh pentru drepturile românilor: A dorit să scoată din Episcopia unită pe teologul catolic, fapt pentru care a fost pârât „cum că ar fi zis că împărăția numai cu cuvinte frumoase îmbucură pre români și cum că ar fi zis că dacă latinii nu plinesc ce au făgăduit românilor, când s-au unit, nici românii nu sunt detori să le ție credința, cum că încă în săbor au zis: au Legea vă veți muta, au de altă mijlocire veți gândi, cum că lasă să se cetească în beserici cărți de la neuniți tipărite, cum că primește popi hirotoniți de la neuniși; și pre cei din țara aceasta îi lasă înapoi, cum că nu s-au pus împotriva unui pustnic,”²⁴ carele din Bănat pre la anul 1743 au intrat și multe asupra unirei și asupra uniaților au grăit, dezamăgind (dezmăgind) norodul și abătându-l de la unirea cu Besearica Romei.”²⁵

Conducătorul acestei mișcări fiind călugărul Visarion Sarai, care se prezintă cu scrisori de la Patriarhul sârb Arsenie. El a „străbătut în felul acesta localități de pe Valea Mureșului, în părțile Lipovei, Devei, Orăștiei, Alba Iuliei, până la Săliște (lângă Sibiu), reușind să întoarcă mai multe sate de la uniație. Între Săliște și Sibiu a fost arestat și dus la Sibiu”; va fi ajunge în cele din urmă în închisoarea din Kufstein, în Austria, unde se crede că a și murit deoarece a luptat pentru apărarea Ortodoxiei.²⁶

La rândul lor, înșiși țăranii vor merge la Viena pentru a-și plânge greaua situație; este vorba de Nicolae Oprea (Miclăuș) din Săliște, care în 1748 hotărăște să meargă la Viena. Apoi Ioan Oancea din Făgăraș, însoțit de alți patru credincioși, merge „din nou la Viena.” Înainte de

²⁰ *Ibidem*, p. 340.

²¹ *Ibidem*.

²² N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, volumul II, pp. 126-127.

²³ Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, p. 341.

²⁴ Este vorba de Visarion Sarai, născut în Bosnia (se pare într-o familie de vlahi).

²⁵ Apud Ioan Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania*, volumul I, Craiova, 1933, p. 104.

²⁶ Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 345-346.

Paștile anului 1752, Nicolae Oprea și Preotul Moise Măcinic din Sibiel pleacă la Viena, având cu ei „un memoriu al credincioșilor transilvăneni.”; ei vor fi arestați, fiind condamnați la închisoare pe viață. La 1752, unul evadează (se pare că era Oprea), iar celălalt moare în închisoarea Kufstein.²⁷

Lor li se adaugă: Preotul Cosma din Deal, lângă Sebeș, care – în jurul anului 1755 – a cutreierat 42 de sate; Preotul Ioan din Galeș, lângă Sibiu, care s-a ridicat împotriva uniației „în părțile Sibiului, Sebeșului, Orăștiei și Hunedoarei; acesta va sfârși în închisoarea Kufstein. Protopopul Ioan Piuariu din Sadu, a fost arestat și tuns, de unde și porecla de *Popa Tunsu*; va fi eliberat numai după ce făgăduiește că nu se va întoarce în Transilvania, stabilindu-se la Sânicolaul Mare, în Banat.

Dar culmea acestor mișcări va fi atinsă atunci când Sofronie de la Cioara – unde își făcuse „o țăr de schit în mijlocul codrului” – a început să cheme credincioșii „să alunge preoții uniți și să declare că doresc să fie *sub porunca Bisericii din Ierusalim*. La Crăciunul anului 1759, a fost arestat și închis în satul Bobâlna, lângă Orăștie.” După ce a fost eliberat de vreo 600 de țărani, conduși de Preotul Ioan din Săliște, a plecat „în Munții Apuseni, îndemnând peste tot poporul „să se întoarcă la Ortodoxie.” La 1760 a convocat un *sobor* la Zlatna pentru a întocmi „memorii către împărăteasa Maria Tereza și către guvernul Transilvaniei”; a convocat asemenea *sinoade* la Blaj și la Alba Iulia. Așa se face că „zeci – poate chiar sute – de sate au părăsit uniația.”²⁸

Deși guvernul va lua măsuri – făcându-l să piară „sub ochii acelor care crezuseră că prin el își vor curăți sufletele de vina cea grea ce făcuseră ascultând pe preoții uniți și fiind de față la slujba lor” – mișcarea „nu se putea opri așa de lesne.” Șaptesprezece protopopi se uniră cu călugărul Leontie Moscuna, urmați de mult popor, cerând să fie adus înapoi vlădica Inochentie, zicând: „Nimeni nu crede ce aude, nici de ar vorbi înger din cer, dacă nu vine preasfinția ta; dar atunci, orice li s-ar spune, toți vor asculta... și nici focul, nici fierul nu-i va despărți de inima și dragostea legiuitului lor păstor.”²⁹

Iar în 1756 începu așa-numitul război de șapte ani, iar de unirea cu Roma „se desfășură acum Brașovul și toată Țara Bârsei, cea mai mare parte din satele secuimii, care-și luau antimise de la episcopii de Roman, Sibiul – cu satele încojunrătoare, în frunte cu Siliștea și Rășinari, ținutul Sebeșului săsesc, părțile Solnocului și Dobâcei, unele părți hățegane, în care preoții ascultau de egumenul-vlădică din Silvaș, care mănăstire veche era unul din centrele revoluției religioase, anume sate din părțile Bălgradului, înrăurite – de bună samă – de călugării de la Râmetei; în sfârșit granița toată și – pe lângă dânsa – cele mai multe orașe.”³⁰

²⁷ *Ibidem*, p. 346.

²⁸ *Ibidem*, pp. 346-349

²⁹ N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, volumul II, pp. 130-132.

³⁰ *Ibidem*, p. 133.

Deși se înființaseră două scaune episcopale la Oradea – Meletie, episcop *in partibus* de Tegeia (1750) – și Sibiu, al cărui episcop va deveni Dionisie Novacovici; acesta nu fu numit vlădica Ardealului, ci vlădică *în* Ardeal, lucrurile nu par a se liniști. Locul lui Visarion îl ia preotul Ioan Molnar; iar episcopul uniților a fost alungat din Sibiu la Blaj. Pentru că lucrurile nu se linișteau, în 1761, Curtea din Viena l-a trimis pe generalul Nicolaus Adolf Buccow să facă pace; însăși Maria Tereza îl va trimite „cu unități militare, având misiunea de a întări uniația și de a înăbuși orice mișcare împotriva ei.”

Care a fost rezultatul acestei opresiuni, care s-a lăsat cu dărâmarea a peste o sută de biserici ortodoxe? Acela că „a fost trecut cu forța la uniație zeci de sate ortodoxe și a dat uniaților peste cinci sute de biserici ortodoxe, chiar și în satele în care erau doar câteva familii unite.” Cu toate acestea, recensământul – „care s-a făcut atunci din ordinul său – a arătat că ortodocșii erau în număr mult mai mare decât credincioșii uniți.” Atunci au fost distruse și mănăstirile de la Sâmbăta de Sus și de la Prislop.³¹

Ceea ce a urmat este descris – „cu durere și mânie” – de cei de la Mănăstirea Rîmeți, care „d-întâi au fost zugrăvit... în zile lui Matiaș Crai, văleatu 6879 (1486/1487)” că în timpul lui Buccow „au stricatu necredincioșii mănăstirea de la Rîmeți și cea de la Geoagiu, la anul 1762, în avgustu 23, într-o zi de sâmbătă, spre perirea lor.” Iar la Prislop, la Silvaș, mănăstire pe care Petru Pavel Aaron „o ajutase și sprijinise până la 1759; chiar – când se dărâmă chiliile, izgonindu-se călugării, care fug la Sibiu – unul din ei plânge sfârșitul obștei, care dăduse Ardealului cel dintâi mitropolit și înfierează în actul unirii partea lui în adevăr dăunătoare.”³²

Din aceste vremuri avem de-a face cu două scaune episcopale pentru românii *din cele două străni*: pentru ortodocși la Sibiu, mai bine-zis la Rășinari Sibiuului, iar pentru uniți la Blaj. Dacă până la 1770 episcopii și canonicii de la Blaj se arătau a fi „disprețuitori ai vechii Ortodoxii umile și sărace și ai celor care – în Ardeal chiar, sau dincolo de munți – trăiau în același întuneric dogmatic și în aceeași lipsă de cultură și drepturi”, în urma unui Pavel Petru Aaron și a urmașilor săi, mai cu seamă din vremea lui Samoil Micu „începură să le cadă greu îndumnezeirea actului unirii, pe cât de puțină cercetare istorică îl putea reduce la adevărata lui valoare.” Care a fost urmarea acestui fapt? Chiar nepotul episcopului Inochentie „se arătase gata să taie legăturile cu catolicismul.”³³

Documentându-se în privința istoriei neamului românesc și a Bisericii sale, au devenit mult mai critici la adresa Bisericii Romei, care nu suținea nici un interes al acestui neam oropsit; așa se explică de ce au fost în stare romano-catolicii să falsifice diplomele, pentru a înșela pe

³¹ Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 348-349.

³² *Ibidem*, p. 139.

³³ *Ibidem*, p. 203.

români, dând „ceva *popilor*, dar lăsând pe *nobili cu buzele drâmboaiate* și uitând cu totul de *bieților proști* – iobagii.”³⁴

Pe aceeași linie au mers și Gheorghe Șincai – care nu avea „respect pentru *unița* care lasă neamul *fără credință*”; precum și Petru Maior care nu avea păreri bune despre *italieni, monarhia papei, infailibilitatea acestuia, nesmântnicia lui, despre dreptul de a convoca și prezide sinoadele, pretențiile de stăpânire univesală, despre domeniul temporal* și altele. Din aceste convingeri scria la 1783: „O, de-ar fi apărât Dumnezeu neamul omenesc de acest feliu de oameni învățați și teologi, care numai cu autenție, cu țițul și cu vâlfa ce au în haine și în locașul său, vrau să învingă pe toți; de spun ceva de la Roma, să taci, să înlemnești, să caști gura.

De arăți din Sfinții Părinți, din soboare și din istoria cea veche a Besearicii asupra părerilor lor, îndată ești schismatic; și mai rău decât ereticii... Romei încă din vremurile ceale de mult începuse a-i răsări coarnele!”³⁵ Protopopul de Reghinul Săsesc Petru Maior – intrigat de încercarea lui Ioan Bob de a smulge protopopilor ultimele drepturi, scria *Protopopadichia, Nedreptatea făcută protopopilor*, se arăta că „nu mai era legat cu inima de Biserica blăjeană.”³⁶ Faptul că la 1784 Samoil Micu a stat alături de Patriarhul ortodox de Carloviț a dus la afirmația că „a părăsit cu totul unirea.”

Aceasta era situația în momentul în care a izbucnit Răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan, care făcuse să apară la Viena o *Poslanie*, în care arăta „dreapta oglindă a păcii, dragostii și inimii, prin carele cu drepte dovediri cei uniți să mântuescu de hulele carele lor li aruncă, iară neuniții, nici iritici a fi, nici shismatici, mai ales în neamul românesc a nu să putea aeve zice, pentru a neamului rumânescu folos și mângăiare.”³⁷ Aceștia trei – Clain, Șincai și Maior – constituie ceea ce numim *Școala ardeleană*. Iar Ioan Molnar va susține constituirea la Sibiu a unei *Soțietăți Filosoficești a Neamului Romanescu în Mare-Prințipatulu Ardealului*, încă din 1793; aceasta va publica un *Apel* în care se prezenta un program de Bibliotecă românească, ce va rămâne doar un proiect, dar are meritul de a fi publicat *Sf. Liturghie* (1798, ediția a treia la 1801) – „cea dintâi carte liturgică pentru neuniții din Ardeal.”³⁸

La 1848, românii ortodocși vor cere episcop din neamul lor; așa se face că, la Blaj, Timotei Cipariu se arată a fi „personalitatea conducătoare”, care va susține publicarea de literatură religioasă. Dar nu trebuie să uităm de curentul pe care acesta – împreună cu Simion Bărnuțiu – l-a cultivat în rândul tinerilor prin intermediul „foilor lui Bariț” dar și de înrăurirea curentului naționalist unguresc care au dus la „învierea spiritului românesc în amândouă

³⁴ *Ibidem*, p. 205.

³⁵ Apud *Procanonul*, care a fost editat de Constantin Erbiceanu; apare la București, în anul 1894 – extras din „Biserica Ortodoxă Română”, p. 47.

³⁶ N. Iorga, *Istoria Bisericii românești...*, volumul II, p. 207.

³⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, volumul XIII, p. 16, nota 27, apud N. Iorga, *Istoria Bisericii românești...*, volumul II, p. 211.

³⁸ N. Iorga, *Istoria Bisericii românești...*, volumul II, p. 219.

Bisericile și definitivă lor organizare.”³⁹ De aceea, nu-i ceva ieșit din comun sublinierea din cuvântul rostit de Simion Bărnuțiu: Toate *uniunile* politice și religioase „au fost nadă străină spre a strica pe români, care au nevoie doar a se uni între sine.” În acest fel înțelegem de ce a încheiat cuvântul spunând: „Da, să ne unim; să nu mai fie uniți și neuniți între români.”⁴⁰

Iar în *hotărârea interconfesională*, semnată de episcopul abia miruit Andrei Șaguna și episcopul unit Ioan Lemny – după ce în „acea mare zi de 3 mai 1848” slujise împreună „la marea sărbătoare de pe Târnave, unde țărâtimea chemată de Bărnuț arată, prin numărul și atitudinea ei, că românii din Ardeal și Ungaria vreau să fie neam deosebit” – în care se arată: „Națiunea română pretinde ca *Biserica română fără distincțiune* să fie și să rămână de *confesiune liberă, independentă de oricare altă Biserică*, egală în drepturi și foloase cu celelalte Biserici ale Transilvaniei.

Ea cere *restabilirea Mitropoliei române și a Sinodului general actual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericești și mirenești. În același rând să se aleagă și episcopii români liber, prin majoritatea voturilor, fărăp candidațiune*. La aducerea-aminte despre vechiul drept al românilor de a avea Mitropolie și Sinod general anual, s-a proclamat de popor *Mitropolia română transilvană cu aplauze unanim*.”⁴¹ Dar intervenția dură a Romei va curma acest vis de reunire a celor două Biserici, adică revenirea la vechea Mitropolie românească, al cărei scaun a fost la Alba Iulia. A fost sprijinită și de unguri, care nu vedeau cu ochi buni reafirmarea unității spirituale între români.

Providența îl va rândui pe Sfântul Andrei Șaguna, care va face ca în istoria Ortodoxiei românești să se înscrie pagini de împliniri hotărâtoare. Nicolae Popea – care fusese secretarul lui Șaguna și mai târziu va ajunge Episcop de Caransebeș – a scris o istorie intitulată *Vechea Mitropolie a românilor din Transilvania și Ungaria* (1860), menită „să arate că scaunul sibian e singura mitropolie adevărată istoricește.”⁴²

În această atmosferă de colaborare între ierarhii celor două Biserici românești se va afirma și susținerea revendicărilor românilor după afirmarea dualismului austro-ungar – prin care s-a dat „ungurilor autoritate asupra jumătății de răsărit a imperiului, ceea ce a fost o nenorocire pentru minoritățile din zona ungară”⁴³ – din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Dacă în anul 1791 Episcopul ortodox Gherasim Adamovici al Sibiului și Episcopul unit Ioan Bob de la Blaj au alcătuit acel *Supplex Libellus Valahorum*, iar la 1848 episcopii Vasile Moga de la Sibiu și Ioan Lemeni au prezentat Dietei de la Cluj „petiția pentru recunoașterea drepturilor politice și

³⁹ *Ibidem*, p. 287.

⁴⁰ Ioan Lupaș, *Studii*, Sibiu, pp. 428-429.

⁴¹ Apud Nicolae Popea, *Memorialul Mitropolitului Șaguna*, volumul I, Sibiu, p. 56.

⁴² *Ibidem*, p. 300.

⁴³ Neagu Djuvara, *o scurtă istorie ilustrată a românilor*, Ed. Humanitas, București, 2013, p. 255.

religioase ale românilor”, sub puternica influență a Mitropolitului Andrei Șaguna se va înființa ASTRA, care va întări solidaritatea dintre toți românii; aceasta a fost constituită în anul 1861.⁴⁴

Referindu-se la serbarea semicentenarului acestei asociații, Episcopul Roman Ciorogariu arăta: ASTRA – „pentru simbolizarea solidarității naționale a celor două Biserici la 1848 – și-a serbat semicentenarul la 1911 pe Câmpia Libertății din Blaj. Au fost de față toți episcopii ortodocși și uniți. Când trecură din reședința mitropolitană cei doi mitropoliți români – Ioan Meșianu al Sibiului și Victor Mihali al Blajului, însoțiți de cei cinci episcopi ortodocși și uniți – la catedrala unită, zecile de mii de români aclamau într-un delir această măreață clipă a solidarității naționale dintre cele două Biserici.”

Pentru a fi și mai convingător în ceea ce privește entuziasmul trăit de toți cei prezenți, amintitul episcop redă câteva cuvinte rostite de cei din mulțime: „*Și lui Dumnezeu trebuie să-I placă această înfrățire* – oftă un țăran de lângă mine în biserică. Altul zicea: *Asta-i ca în 1848*, iar altul că *așa trebuie să fie aceasta întotdeauna*; și toți simțeau fiorii zilei mari de înfrățire a celor două Biserici.”⁴⁵ Din aceste sublinieri se reține cu ușurință faptul că românii – din cele două străni ale Bisericii, cum se considerau a fi – doreau ca rana despărțirii să se tămăduiască, o dată pentru totdeauna.

Cred că nu este lipsită de interes și sublinierea că aceeași dorință uneau și pe slujitorii celor două Biserici la începutul secolului trecut. Iată cum este zugrăvită în scrierea amintită: „Pe lângă toate controversile de *unit* și *neunit*, în general preoții ortodocși și uniți se substituiau unii pe alții la funcțiuni, când lipsea unul ori altul din comună și slujeau împreună în anumite ocazii. Aceste raporturi amicale din partea Bisericii unite erau proprii mai ales clerului din Arhidieceza Blajului, unde s-au susținut tradițiile vechi de solidaritate națională. Ultimul reprezentant al acelor tradiții era canonicul Ioan Moldovan – *Moldovănuț*, cel iubit de toată lumea – care trăia la 1911, ca un simbol al Blajului istoric.”⁴⁶

Din aceste câteva sublinieri ne putem da seama cu mai multă ușurință în ceea ce privește *frățietatea* care se oglindea în relațiile dintre slujitorii și credincioșii celor două Biserici, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului trecut. Din păcate, Primul Război mondial și perioada interbelică vor aduce unele schimbări, care – cu toate că interesul Bisericii Romei se evidențiază din ce în ce mai mult, până la acel *Concordat* al României cu Statul papal din 1927, prin contribuția Regelui Ferdinand – vor releva același dor de unitate, ratat din anumite motive la înfăptuirea Marii Unirii din 1918.

⁴⁴ Episcopul Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 50.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 51.

⁴⁶ *Ibidem*.

CONCLUZII

Românii din Ardeal, de-a lungul istoriei, au trecut prin diferite încercări de desnaționalizare și dezrădăcinare din sânul Bisericii mamă. Identitatea lor națională și confesională a fost supusă presiunilor de asimilare din partea stăpânirilor străine. Puternici în credința lor, au trecut peste valurile de propagandă calvină, au refuzat sistematic catolicizarea, dar o parte a ortodocșilor ardeleni au acceptat unirea cu Biserica Romei, deoarece nu presupunea schimbări în cult ci promitea să aducă o ameliorare a condițiilor de viață și a statutului politic și juridic al românilor din teritoriul alipit Imperiului Austro-Ungar. Dar toate aceste evenimente politice și confesionale precum și întreruperea tradiției monahale ardelenice- în secolul al XVIII-lea din ordinul monarhiei austriece- vor duce la carențe duhovnicești, perpetuate de-a lungul generațiilor și identificate de către ierarhii și clericii ardeleni.

Momentul sublim al Marii Uniri, când o singură inimă românească a putut să bată din nou de ambele părți ale Carpaților a reînviat speranța reunirii fraților de aceeași credință. Însă din nou istoria și-a abătut valurile asupra României și Primul Război Mondial a întârziat reluarea procesului de revenire la Ortodoxie a românilor uniți cu Roma. Perioada interbelică însă a oferit un binevenit răgaz, folosit din plin de Mitropolitul Ardealului- Nicolae Bălan, pentru a începe să închege o foarte necesară elită spirituală care să pună în practică proiectul măreț al reînvierii unei autentice trăiri ortodoxe în Ardeal.

Organizarea vieții bisericești, în viziunea Mitropolitului Nicolae Bălan trebuia să înceapă de la pregătirea personalului clerical, pentru care va aloca fonduri- pentru burse de studii, de care vor beneficia pe lângă Părintele Arsenie Boca, Părintele profesor Dumitru Stăniloae, Părintele profesor Liviu Stan, Părintele profesor Teodor Bodogae și Profesorul Nicolae Mladin; acesta din urmă va fi urmașul acestui mare ierarh în jilțul mitropolitan de la Sibiu. Desigur, nu am amintit decât despre cei mai importanți, pentru a oglindi faptul că preocuparea înaltului ierarh a fost benefică întregii Ortodoxii românești. Mitropolitul Nicolae Bălan țintea formarea unor misionari, care prin cuvânt și imagine să facă mai ușor de înțeles credința străbună. Dacă în fostul regat se impunea o generație de misionari laici – în frunte cu Nichifor Crainic și Nae Ionescu – în Ardeal, datorită concurenței dintre uniți și ortodocși, se impunea formarea unor misionari consacrați.

Sărăcit și văduvit de bogăția și intensitatea credinței ortodoxe, poporul ardelean avea nevoie de modele de trăire și de simboluri ale credinței strămoșești pe acele meleaguri, de aceea Mitropolitul Nicolae Bălan va alege să renoveze Mănăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus- legată de numele ctitorului său martir și de manifestarea de ură a autorităților austriece -care văzându-i rolul determinant în menținerea ortodoxiei o vor lovi cu tunurile, până vor dărâma totul, mai puțin zidurile rezistente ale bisericii, rămase mărturie nu doar a nedreptății suferite ci și a simțului de răspundere cu care fusese zidită din evlavia voievodului român.

În acest studiu am subliniat rolul Părintelui Arsenie Boca în reînnoirea duhovnicească a Ortodoxiei ardelenе și nu numai, pe baza unei dese practicări a Tainei Spovedaniei și prin primirea Sfântei Euharistii concomitent cu promovarea dialogului intercreștin – în special a celui ortodox-greco-catolic, care din păcate a fost întrerupt după împărtășirea fostului Mitropolit Nicolae al Banatului cu unii slujitori uniți cu Roma – ca o formă de afirmare a unității creștinilor dreptslăvitori din Transilvania.

În aceeași măsură am evidențiat slujirea pastoral-misionară desfășurată de marele duhovnic în parohiile foste greco-catolice – astăzi o parte dintre acestea aparținând Bisericii Unite cu Roma, adică devenite catolice de rit grec – dar și contribuția sa la renașterea unor mănăstiri ortodoxe – Sâmbăta de Sus și Prislop – după o perioadă de încercare în a fi transformate în centre de propagandă greco-catolică și, din nefericire, de părăsire, atunci când acest plan a eșuat.

Viziunea Mitropolitului Nicolae Bălan legată de renașterea duhovnicească a Ortodoxiei la Mănăstirea Sâmbăta de Sus își găsisе omul potrivit prin care să se materializeze. Părintele Arsenie Boca avea un mare spirit de sacrificiu, se îngrijea de nevoile materiale ale mănăstirii, reușind, în același timp, să adune la mănăstire suflete însetate de Dumnezeu, de la cele mai simple până la cele mai erudite. Precum Părintele Arsenie Boca nu precupețea nici un efort în înzestrarea mănăstirii și clădirea sufletească a celor ce intrau însetați de aprofundarea credinței ortodoxe pe poarta ctitoriei voievodului martir, nici oamenii care veneau la mănăstire nu luau în seamă sărăcia, distanța, vremea și vremurile potrivnice, îndreptându-se către Mănăstirea Sâmbăta de Sus ca la un izvor de apă vie.⁴⁷

Viața austeră a Părintelui Arsenie Boca, trăirea autentică a rugăciunii și a gesturilor liturgice când slujea Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie, responsabilitatea și seriozitatea cu care săvârșea Sfintele Taine, mai cu seamă Sfânta Taină a Spovedaniei, Sfânta Taină a Euharistiei și Sfânta Taină a Maslului, și nu în ultimul rând iscusința cu care revela oamenilor rădăcina păcatelor și importanța capitală a unei hotărâri ferme de a nu a mai păcătui, a făcut ca drumul către Mănăstirea Sâmbăta de Sus să fie unul din cele mai bătătorite de credincioșii însetați de Dumnezeu. În timpul slujirii Dumnezeieștii Liturghii, Părintele Arsenie Boca era pe deplin implicat, intonarea cântărilor și rugăciunilor era puternică, „precisă, ca o mărturisire a credinței noastre în Sfânta Treime și ca o mărturisire a Împărăției Sale, pe care o binecuvântăm și o mărim”⁴⁸.

⁴⁷ Mai ales la hramul mănăstirii, de Izvorul Tămăduirii, mulțimi nenumărate treceau pragul mănăstirii nou renovate, lucru întărit de afirmația Profesorului Nichifor Crainic: "Ce vreme înălțătoare, când toată țara lui Avram Iancu se mișca în pelerinaj, cântând cu zăpada până la piept, spre Mănăstirea Sâmbăta de Sus!", apud. *Părintele Arsenie Boca- Un om mai presus de oameni*, ediție îngrijită de Natalia Corlean, Editura Agaton, Făgăraș, 2011, p. 8.

⁴⁸ Pr. Nicolae Streza, *op. cit.*, p.39.

De mare importanță pentru întregul parcurs ulterior al spiritualității ardelenne va fi așa numita ” mișcare de la Sâmbăta”. Părintele profesor Dumitru Stăniloae o denumește așa în prefața celui de al doilea volum al Filocaliei :„Dacă Dumnezeu va ajuta să apară întreaga operă în românește, acest act va rămâne legat într-o mare măsură de numele preacuvioșiei sale (Părintele Arsenie Boca) și de mișcarea religioasă pe care a trezit-o în jurul mănăstirii de la Sâmbăta de Sus, pe cele mai autentice baze și cu mijloacele celei mai curate duhovnicii, ale învățăturii stăruitoare și ale dragostei de suflete.”⁴⁹

Ținutul Făgărașului a început să fie străbătut de un autentic duh filocalic, pornit de la Mănăstirea Sâmbăta de Sus și apoi extins în toată țara. Foarte limpede observă Părintele Ioan Sofonea (unul dintre cei care l-au cunoscut personal și au evoluat spiritual sub îndrumarea Părintelui Arsenie Boca) un mare adevăr, și anume că prin exemplul personal, prin cuvânt și folosindu-se de Sfânta Taină a Spovedaniei „ Părintele se străduia mult pentru regenerarea poporului român prin schimbarea vieții. Minunea cea mai mare a Părintelui Arsenie era schimbarea vieții noastre.”⁵⁰ Avea puterea (provenită dintr-o pregătire teoretică temeinică, dublată de o înclinație vădită spre asceză și o disciplină personală strictă în deplin duh filocalic) de a schimba modul de gândire și de viață al credincioșilor, dar și felul în care ei se raportează la Dumnezeu precum și modul în care înțeleg Sfintele Taine.⁵¹

În perioada în care duhovnic al Mănăstirii Brâncoveanu era Părintele Arsenie Boca, mănăstirea va primi vizite înalte, care mai târziu îi vor fi imputate de către regimul comunist. Mareșalul Ion Antonescu, însoțit de doamna Maria Antonescu au vizitat mănăstirea în anul 1942, de Rusalii.⁵²

Principesa Ileana⁵³ auzise despre mișcarea de reînnoire spirituală de la Mănăstirea Brâncoveanu și a dorit să-l cunoască personal pe Părintele Arsenie Boca. Viitoarea maică Alexandra a fost la Mănăstirea Brâncoveanu⁵⁴ în vara anului 1947, făcându-i Părintelui Arsenie

⁴⁹ *Filocalia sau culegere din scrierile sfinților Părinți cari arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*, volumul 2, traducere de Pr.prof. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1947; vezi în George Enache și Adrian Nicolae Petcu, *op.cit.*, p. 11.

⁵⁰ *Părintele Arsenie Boca- O viață închinată schimbării vieții noastre*, ediție îngrijită de Natalia Corlean, Editura Agaton, Făgăraș, 2012, p.18.

⁵¹ Preotul Ioan Sofonea , *Am auzit un sfânt vorbind: Părintele Arsenie Boca* , Editura Accent Print, Suceava, 2013, p.36.

⁵² Despre această vizită se spune că :„ Înalții oaspeți au petrecut câteva ceasuri plăcute în preajma ctitoriei brâncovenești , admirând frumusețile neîntrecute ale naturii și realizările frumoase ale noului ctitor, Î.P.S. Mitropolit Nicolae”cum se consemna în „, Telegraful Român”, din 31 mai 1942; vezi și Florin Duțu, *Viața Părintelui Arsenie Boca de la Prislop: 1910-1989*, ediția a II-a revizuită, Editura Floare Albă de Colț, București, 2016, p. 41.

⁵³ La Mănăstirea Sâmbăta de Sus au fost și Regele Mihai cu mama sa, Regina Elena și Domnița Ileana, mătușa Regelui Mihai, sora mai mică a regelui Carol al II-lea, vezi Preotul Ioan Sofonea, *op.cit.*, p.109.

⁵⁴ În cartea sa Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, Editura Humanitas, 2010, p.381, viitoarea maică Alexandra pomenește și despre Părintele Arsenie Boca : ” Acolo , în micuța mănăstire Sâmbăta, ascunsă în inima codrului întunecat, în bisericuța albă ce se oglindea în lacul montan ca de cleștar, am întâlnit un călugăr(este vorba de Părintele Arsenie Boca) ce practica rugăciunea inimii. Pace și liniște profundă

Boca invitația de a merge la castelul de la Bran și la București. La castelul Bran principesa Ileana deschisese un spital, în curtea căruia va zidi o biserică, în care voia să depună inima Reginei Maria. Părintele Arsenie Boca a fost invitat la slujba de sfințire a locului viitoare biserici și la punerea pietrei de temelie la data de 27 iunie 1947.⁵⁵ În următoarele întâlniri dintre principesa Ileana și Părintele Arsenie Boca se vor purta discuții pe teme religioase.

Mai trebuie spus că, înainte de a ajunge la Mănăstirea Prislop, Părintele Arsenie Boca a cunoscut asprimea *organelor* de Securitate, care l-au bănuțat că are legături cu legionarii și cu cei care – în Munții Făgărașului – opuneau rezistența înarmată regimului comunist; încă de la Mănăstirea Sâmbăta de Sus a avut ocazia să declare și în scris că nu este de acord cu ideea de a se folosi armele de foc în susținerea unor idei sau convingeri politice. În aceeași declarație arăta: „S-au dovedit creștini practicanți ai rugăciunii și ai celorlalte obiceiuri bisericești. Declarau creștinismul cea mai superioară doctrină despre lume și viață. Începutul și sfârșitul greșelilor lor a fost pistolul, jurământul, violența și răzburarea. Șovinismul nu e iubire de neam și frate. Conflictul cu oamenii e și cadere din creștinism.”⁵⁶

Însuflețit de dragoste față de locurile sfinte ale credinței vii și lucrătoare, Părintele Arsenie Boca – încă de la venirea sa în 28 noiembrie 1948 – a căutat să alunge pustiirea sărăciei și să transforme într-un frumos chivot al credinței această veche vatră de închinare și de trăire ortodoxă. În acest sens s-a bucurat de ajutorul credincioșilor, dar și de al monahiilor – după transformarea mănăstirii, în 1951, în chinovie de maici – pentru a reda frumusețea duhovnicească dar și materială a acestui străvechi locaș de închinare ortodoxă, pe care l-a „găsit în paragină.”⁵⁷

Aspectul cel mai important, legat de activitatea Părintelui Arsenie Boca la Mănăstirea Prislop, este însă reînvierea mănăstirii care pentru locuitorii din acea zonă a constituit un adevărat port-drapel al luptei pentru apărarea dreptei, care a dat Ortodoxiei românești din Ardeal mari luptători și mărturisitori ai credinței străbune, începând cu Sfântul Ioan de la Prislop. De fapt acesta constituie și axul central al activității marelui duhovnic ca misionar și mărturisitor al învățăturilor, dar mai ales al trăirii autentice, a credinței strămoșești.

Deși aproape de nelocuit la venirea Părintelui Arsenie Boca, în anul următor – 1949 – Mănăstirea Prislop va deveni un loc preferat de doi absolvenți ai Facultății de Teologie: Leonida Plămădeală, viitorul Mitropolit al Ardealului Antonie, și Stelian Manolache, viitorul duhovnic Dometie de la Mănăstirea Râmpeț.

domneau în Sâmbăta acelor timpuri. De când am fost ultima dată la Sâmbăta, pașii m-au purtat departe, dar, în tot acest timp, Rugăciunea lui Iisus a stat tainic în inima mea asemeni unui dar prețios.”

⁵⁵ Florin Duțu, *Viața Părintelui Arsenie Boca de la Prislop: 1910-1989*, ediția a II-a revizuită, Editura Floare Albă de Colț, București, 2016, p. 40.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 19.

⁵⁷ Preotul Ioan Sofonea, *op. cit.*, p. 162.

Popularitatea Părintelui Arsenie Boca începea să depășească zona sau ținutul Hațegului – plus arealul Făgărașului și al Sibiului – răspândindu-se, în ciuda îngrădirilor Securității, din ce în ce mai mult în toată țara. Acesta fiind și motivul principal al unei din ce în ce mai evidente supravegheri din partea politrucilor comuniști, care – prin diverși informatori – primeau date destul de îngrijorătoare pentru ei și pentru regimul ateu: Părintele Arsenie Boca este „considerat de către credincioși un *sfânt*, ceea ce face să vină la acea mănăstire foarte mulți credincioși din diferite regiuni ale țării, care stau acolo vreo două-trei zile, dormind prin grajduri, colibe etc., iar după ce sunt blagosloviți pleacă acasă.”⁵⁸

Toți cei care îl întâlneau pe Părintele Arsenie Boca își schimbau viața, deoarece avea o mare putere în cuvânt. Nu numai că vedea lucrurile, reducându-le la esență, dar avea și un mod de exprimare mai apodictic, adică mai profetic, dobândit și datorită faptului că – alcătuind aici la Mănăstirea Prislop cartea *Cărarea Împărăției*, ca un fel de ghid al credinței pentru cei reveniți de la greco-catolici – a fost nevoit să folosească un număr de cuvinte-cheie pentru a ajuta pe credincioși să înțeleagă și mai bine profunzimea vieții creștine.

Dorea să facă din Mănăstirea Prislop o comunitate monahală, care să fie luată drept model duhovnicesc – ca organizare și trăire – pentru toate mănăstirile care se vor înființa în Ardeal sau a celor care se vor redeschide după atâția ani de distrugere a atâtor mănăstiri și schituri românești din motive politice și confesionale, și anume pentru a susține principiile Contrareforme romane, și pentru a suplini în acest mod ceea ce Biserica Romei a pierdut prin Reforma protestantă în Apusul creștin.

În sfârșit, credem că această legătură cu Mănăstirea Prislop, care a una mai mult decât de suflet, îl va determina pe *sfântul Ardealului* să-și exprime dorința ca, pe final de regim comunist, să fie îngropat la mănăstirea unde ar fi vrut iarăși, dar numai cu binecuvântare, să îmbrace haina monahală. Deoarece aici a dorit să fie căutat și tot de aici să ajute pe ucenici, pe iubitorii vetrelor de rugăciune, dar și pe toți cei încercați de greutatea vieții.

Știa – datorită înainte-vederii duhovnicești că *pustiirea duhovnicească* a perioadei post-comuniste denumită în mod imprecis ca fiind una a tranziției nu va fi mai bună decât cea produsă de anii de opresiune comunistă. De aici și testamentul lăsat de a fi căutat atunci când avem nevoie de ajutorul său.

Nu ne interesează aspectele polemice sau apologetice, cât punțile pe care Părintele Arsenie – ca un bun cunoscător al Uniației, deoarece tatăl său a fost greco-catolic-le-a identificat și folosit. Acest studiu este impus și de situația în care ne aflăm, după împărtășirea cu greco-catolicii a Mitropolitului Nicolae al Banatului în anul 2008⁵⁹, dar și de situația creată după

⁵⁸ *Dosar informativ 2637*, vol. 2, fila 288 verso; vezi și *Părintele Arsenie Boca, obiectivul „Bratu”*, p. 20.

⁵⁹ Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu la slujba de sfințire a noii biserici greco-catolice din Timișoara (parcul Doina), la care participau și Excelența Sa Francisco Javier Lozano, nunțiu apostolic în România și Prea Sfințiii Episcopi Martin Roos al Timișoarei și Alexandru Mesian al Lugojului, s-a împărtășit în cadrul Sfintei

Sinodul din Creta din iunie 2016. S-a ajuns până la a se considera că este un pericol pentru Ortodoxie și unitatea ei chiar și simplu dialog cu frații noștri care au optat pentru a se pune sub ascultarea Bisericii Romei, ceea ce desigur este un fapt anormal, din moment ce frații noștri ortodocși din diaspora sunt primiți să slujească Sfânta Liturghie și alte slujbe în biserici romano-catolice sau protestante. Oare a ajuns să fie echivalat simplul dialog cu una din ereziile care au amenințat unitatea Bisericii?

Aceasta este întrebarea de la care am pornit în cercetarea felului în care Părintele Arsenie Boca a privit și a căutat soluții de dialog cu frații noștri greco-catolici din Ardeal. Dacă a fost nevoie de unitate în trecut, cum arăta și Părintele Arsenie Boca încă din 1943: „La pacea trecută, când s-a făcut unirea tuturor românilor (adică la 1 Decembrie 1918, n.n.), s-a făcut greșeală că nu s-a făcut și unirea tuturor sufletelor încât ne rămâne nouă, celor de azi, să ștergem de pe haina sufletului nostru vicleșugul de la 1700. Așa că, pe față, întorceți-vă acasă, la confesiunea ortodoxă; și așa neamul prinde putere pentru ziua care are să vie. N-așteptați s-o zică domnii, ci ascultați ce zice Domnul.”⁶⁰ Previziunile profetice ale Părintelui Arsenie Boca aveau să se împlinească peste cinci ani, adică în 1948.

Liturghii. Dealtfel mitropolitul Nicolae Corneanu al Banatului, la înscăunarea Preasfinției Sale Alexandru Mesian, la 5 mai 1996, în Catedrala Greco-Catolică din Lugoj, a ținut un discurs ce a riidcat încă de atunci numeroase polemici: “ Hristos ne-a chemat să fim Una, nu în felul în care s-a făcut *unirea* , așa-zisa *unire* din toamna anului 1948 și din '49. ca ortodox, fără să vorbesc în numele tuturor ortodocșilor, vreau să mărturisesc că știu, și știu și cei care au trăit momentele acelea cum s-a procedat atunci. Știu prea bine, știu mai bine decât noi cei care au înfruntat atunci închisorile, știu cum a fost *unirea* de atunci. Sigur că se poate vorbi despre analogii între ce s-a întâmplat la 1600 și ce s-a întâmplat ulterior, dar nu putem să ne întoarcem mereu cu sute de ani înapoi, pentru că nici viața nu se poate întoarce înapoi; viața merge înainte.”; în Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul communist...*, p.30; vezi și Cezare Alzati, *În inima Europei. Studii de istorie religioasă a spațiului românesc*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1998, p.215.

⁶⁰ P. S. Daniil Stoenescu, *Părintele Arsenie Boca – „Omul înbrăcat în haină de in” și „îngerul cu cădelniță de aur” (Iezechiel 9, 3; 10, 2 și 6; Apocalipsa 8, 1-6)*, Editura Charisma, Sinaia, 2008, p. 148; vezi și Florin Duțu, *Părintele Arsenie Boca la Mănăstirea Prislop, în epoca torționarilor comuniști, 1948 – 1959*, Editura Floare de Colț, București, 2014, pp. 49-50.

